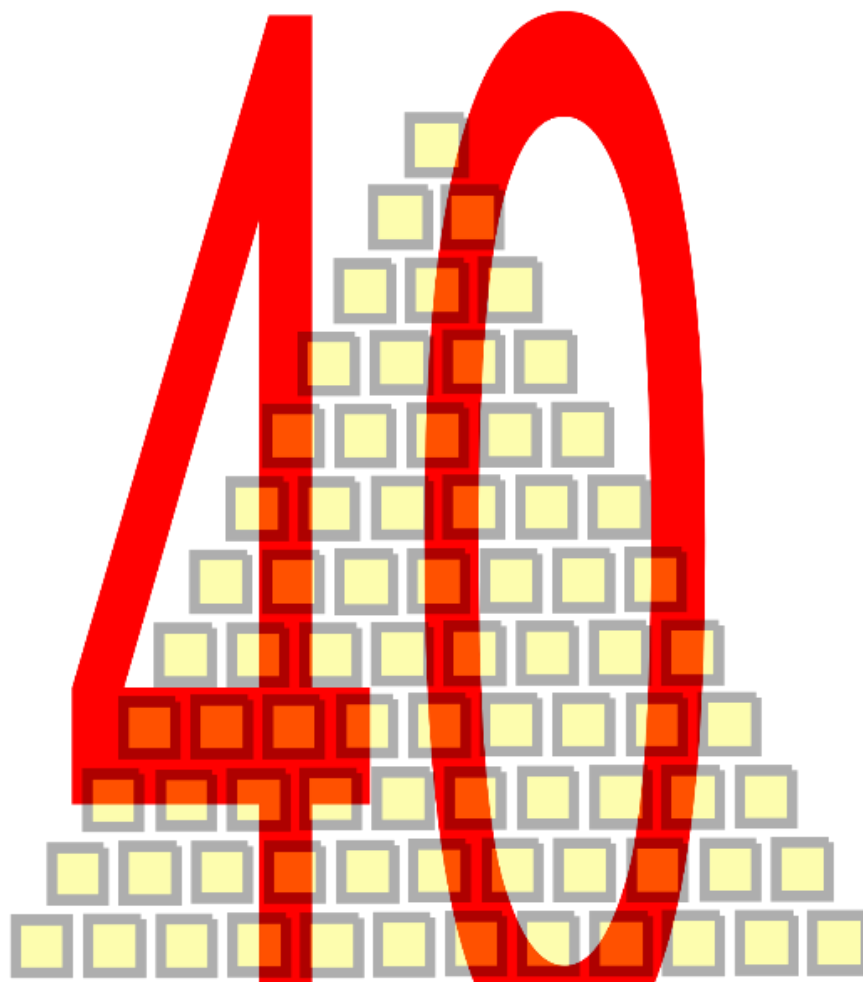
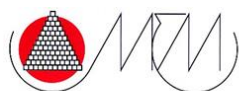

STICHTING MONUMENT & MATERIAAL JAARVERSLAG & JAARREKENING 2023

Bestuur en medewerkers vieren 40 jaar M&M in de Fraeylemaborg

STICHTING MONUMENT & MATERIAAL

**STICHTING MONUMENT & MATERIAAL
WESTERBINNENSINGEL 48
9718 BV GRONINGEN**

TELEFOON: 050 314 62 46

E-MAIL: MENM@STICHTINGMENM.NL

INTERNET: WWW.STICHTINGMENM.NL

KVK: 41010371

STICHTING MONUMENT & MATERIAAL

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF	5
ORGANISATIE	6
<ul style="list-style-type: none">• Doelstellingen• Samenstelling bestuur• Verslag bestuur• Beleidsdoelstellingen• Huisvesting• Overleg en contacten met andere organisaties	
FINANCIËN	7
MEDEWERKERS	8
<ul style="list-style-type: none">• Algemene activiteiten• Overleg• Excursies• Scholing, projecten, congressen, symposia e.d.• Medewerkers• Externe adviseurs	
AFDELING OUDE BOUWMATERIALEN	9-11
<ul style="list-style-type: none">• Inleiding• Bouwmaterialen verkregen uit (sloop)projecten• Overig aanbod van bouwmaterialen• Verkoop en herplaatsing• Bruiklenen	
EXTERNE CONTACTEN	12
<ul style="list-style-type: none">• Afdeling bouwmaterialen• Afdeling archeologie	
AFDELING ARCHEOLOGIE	13
<ul style="list-style-type: none">• Inleiding• Opgravingen• Vondstverwerkingen	
PUBLICITEIT	14-15
<ul style="list-style-type: none">• Algemeen• Open Monumentendag• Publicaties• Exposities m.b.t. de Stichting en Archeologie• Overige bruiklenen van de afdeling Archeologie	
JAARREKENING	16-19
<ul style="list-style-type: none">• 1. Balans per 31 december 2023• 2. Exploitatierkening	

STICHTING MONUMENT & ATERMA

WOORD VOORAF

In 2023 is door Stichting Monument & Materiaal stilgestaan bij het 40-jarig jubileum. Het jubileum is op 7 september gevierd door met vrijwilligers en bestuursleden in een klassieke GADO bus van het Nationaal Busmuseum naar Slochteren te reizen voor een bezoek aan de Fraeylemaborg en de tuinen van het landgoed.

Fred Kortman heeft, tijdens een bijeenkomst met medewerkers en vrijwilligers, na 22 jaar afscheid genomen van Monument & Materiaal. Klaas Helfrich was in 2023 alweer 35 jaar bij de Stichting betrokken.

Afgelopen jaar hebben diverse maatschappelijke organisaties Monument & Materiaal bezocht om kennis te nemen van waarmee wij ons bezighouden. Op 9 september tijdens Open Monumentendag was er weer veel publieke belangstelling voor Monument & Materiaal. Op 22 juni hebben medewerkers van M & M deelgenomen aan de erfgoedfair in Appingedam.

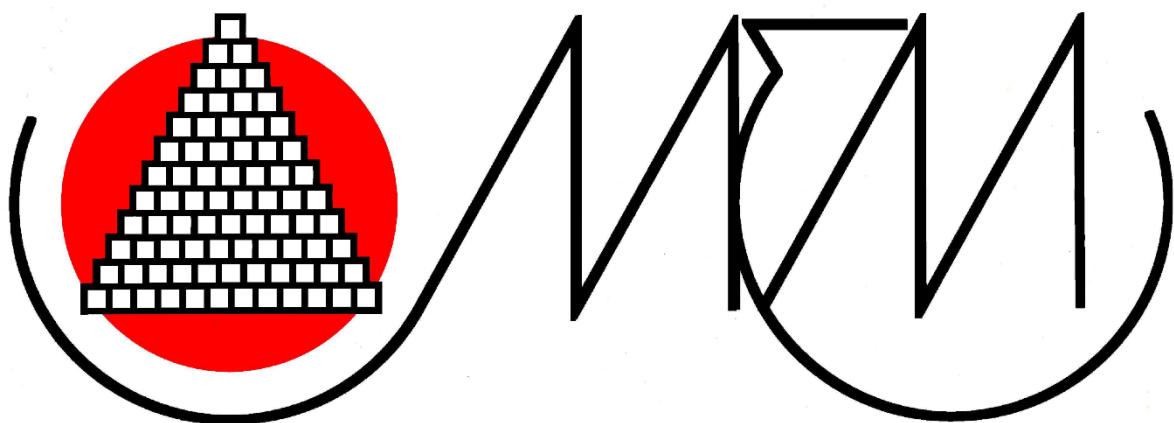
Op 24 november vond, onder grote publieke belangstelling, de uitreiking plaats van het eerste exemplaar van editie 28 van hervonden Stad en Land. Wethouder Wonen, Wijken en Ruimtelijke Ordening Rik van Niejenhuis overhandigde het eerste exemplaar aan dorpsbouwmeester mevrouw Dianne Maas-Flim.

Het komend jaar gaan we, na een jaar onderzoek, daadwerkelijk de verduurzaming van onze huisvesting en transportmiddelen realiseren. Daarnaast worden de functionaliteit en de vormgeving van de website vernieuwd.

Dankzij de deskundige en trouwe medewerkers en vrijwilligers van Monument & Materiaal zijn we ook na 40 jaar, naast alle neventaken, in staat om oude bouwmaterialen te redden en te herplaatsen.

Douwe Offringa, voorzitter a.i.

1983 - 2023

40 jaar Monument & Materiaal

ORGANISATIE

Doelstellingen

De Stichting Monument en Materiaal is opgericht in 1983. De doelstellingen van de Stichting zijn:

- Het verwerven, tijdelijk opslaan en voor hergebruik beschikbaar stellen van oude bouwmaterialen.
- Het verlenen van medewerking aan de uitvoering van door de gemeente Groningen, of door derden, gepland bouwhistorisch onderzoek.
- Het verlenen van medewerking aan de uitvoering van gepland archeologisch onderzoek binnen de gemeente Groningen, inclusief vondstverwerking.
- Het uitgeven van publicaties, of medewerking verlenen aan publicaties, betreffende onderwerpen, die in het verlengde liggen van de bovengenoemde doelstellingen van de Stichting.
- Het mogelijk maken van exposities over bouwmaterialen, bouwhistorie en archeologie.
- Het organiseren van lezingen.

Samenstelling bestuur

De heer Mark Aalders is in het tweede halfjaar toetreden tot het bestuur, we zijn zeer gelukkig met de ruime bestuurservaring die de heer Aalders meebrengt.

Het bestuur bestond in 2023 uit de volgende personen:

- Douwe Offringa, waarnemend voorzitter
- Martha de Jong, penningmeester
- Anne Bruijn, secretaris
- Mark Aalders, lid
- Eddie Brongers, lid
- Benni Leemhuis, lid

Verslag bestuur

Het bestuur kwam in het verslagjaar negen keer bijeen; één keer online, acht keer op locatie.

Beleidsdoelstellingen

Belangrijkste doelstelling blijft een gezonde financiële situatie. De cijfers zijn ook dit jaar positief. Dit is grotendeels te danken aan de inzet van de vrijwilligers die de verkoop van bouwmaterialen

behartigen. De stichting voorziet nog steeds met oude bouwmaterialen in een behoefte.

De openstelling voor publiek op Open Monumentendag en het tegelijkertijd houden van een vlooiemarkt is ook het afgelopen jaar weer zeer goed verlopen. Daarnaast zijn depots op afspraak open geweest voor diverse rondleidingen.

Het delen van kennis en informatie over bouwmaterialen en archeologie vindt niet alleen plaats door de openstelling maar ook door middel van het uitbrengen van het jaarboek *Hervonden Stad en Land* en het deelnemen aan schoolprojecten en presentaties. Het houden van lezingen en het beschikbaar stellen van materialen en vondsten voor tentoonstellingen dragen hier ook aan bij.

Huisvesting

De huisvesting is een stabiele situatie, we huren al jaren samen met de gemeente het pand aan de Westerbinnensingel. Aan de zuidgevel is in opdracht van de Huismeesters door waterschade aangetast metselwerk hersteld. De verstopte dakgoten kregen een schoonmaakbeurt. In september is de verouderde meterkast door Dries Rolde BV vervangen door een nieuwe en gelijk is de groepenindeling gereviseerd. Vanwege de terugkomende storing moest de verwarmingsketel opnieuw gerepareerd worden.

De energierekening is in het begin van het jaar verdrievoudigd. Gelukkig konden we door de daling van energieprijzen in de loop van het jaar het termijnbedrag weer halveren. Medio 2023 is een vast energiecontract voor drie jaar afgesloten.

In december is een warmtescan uitgevoerd van de ruimtes in het pand door *Groningen werkt slim*. Deze scan heeft een duidelijk beeld opgeleverd van de plekken die geïsoleerd moeten worden. Met isolatie van CV radiatoren en buizen gaan we z.s.m. aan de slag. Het vervolg, zoals plaatsen van voorzetramen in kantooruimtes en van radiatorthermostaten staat op de planning voor de langere termijn.

Overleg en contacten met andere organisaties

Met de vakgroep Erfgoed van de gemeente Groningen is nauw contact onderhouden. Niet in de laatste plaats vanwege de nieuwe editie van het jaarboek *Hervonden Stad en Land*. De algemene gesprekspartner bij de gemeente Groningen was mevrouw Froukje Veenman.

FINANCIËN

In 2023 bestond Monument & Materiaal 40 jaar. Om dat heugelijke feit te vieren was in 2022 een voorziening genomen om de kosten te kunnen dekken. Uiteindelijk is minder groots (maar uiteraard niet minder feestelijk) uitpakket dan vooraf was overwogen. Omdat de voorziening daardoor niet is opgemaakt, is besloten deze onder de naam lustra/jubilea aan te houden voor de toekomst. Op naar de volgende 40 jaar!

De omzet in de verkoop van bouwmaterialen is minder hoog dan de voorgaande jaren. Blijkbaar is de verbouwwoede van de eigen woonruimte, die tijdens de Covid-pandemie begon, nu echt afgezwakt. Desondanks is toch een mooie omzet gedraaid, die zelfs iets hoger is dan de verwachting in de begroting over 2023.

Landelijk hebben velen te maken gekregen met de sterk gestegen energiekosten voor zowel elektra als gas. Dat is voor Monument & Materiaal niet anders. De energierekening over 2023 is daardoor vrijwel verdubbeld ten opzichte van 2022. Omdat de stichting het pand deelt met de gemeente Groningen heeft de gemeente haar bijdrage in de kosten verhoogd. Ook kwam Monument & Materiaal in aanmerking voor gedeeltelijke teruggave in de energiekosten én een eenmalige subsidie. Deze twee bedragen verklaren de hoogte van de baten over 2023. Beide bedragen zullen worden ingezet op verduurzaming en zijn daartoe aan de voorziening duurzaamheid toegevoegd. De verwachting is dat kleinere, zelf uit te voeren, onderdelen op dit thema nog tijdens het voorjaar worden gestart. Voor de moeilijker in te passen, duurder en ingrijpendere oplossingen wordt naar verwachting komende zomer een plan opgesteld, met het doel de uitvoering nog in 2024 te starten. Al met al worden in 2024 meerdere uitgaven op het gebied van duurzaamheid verwacht.

Een andere aanstaande uitgave betreft een nieuwe vervoersoplossing. De bus voor het transport van bouwmaterialen en bruiklenen is na jarenlange

trouwe dienst in het najaar van 2023 bezweken. Sindsdien wordt gewerkt met transportbusjes van Doesburg autoverhuur, maar dit is een tijdelijke oplossing. Vanwege de instelling van een zero-emissiezone in de Groninger binnenstad, had de dieselbus in 2024 sowieso vervangen moeten worden. Mede om die reden was de afgelopen jaren een voorziening auto/vervoer in de begroting opgenomen die stapsgewijze is verhoogd. De haalbaarheid van een tweedehands elektrische bus wordt momenteel onderzocht.

Geschonken en aangekochte materialen zijn in 2023 zoals gebruikelijk aan de voorraad bouwmaterialen toegevoegd en per boekjaar afgeschreven. Conform beleid is de aanwas van bouwmaterialen niet in de balans opgenomen. Bij verkoop zijn de opbrengsten in de Resultaatrekening vermeld.

Van de gemeente Groningen ontving de stichting €27.500 als jaarlijkse vergoeding voor de geleverde faciliteiten bij het archeologisch onderzoek, verwerking van de vondsten en de publiciteit. Daarnaast is sinds afgelopen jaar niet alleen Bouwbedrijf Jurriëns Noord BV, maar ook Schildersbedrijf Cor Buist sponsor geworden van het jaarboek Hervonden Stad en Land. Het bestuur is beiden daarvoor zeer erkentelijk.

Martha de Jong, bestuurslid/penningmeester

Oude bus van M&M in betere tijden

MEDEWERKERS

2023 is een druk jaar geweest vanwege diverse activiteiten: het organiseren van het 40 jarige jubileum, het ontvangen van bezoekers, klanten en belangstellenden. Onze medewerkers hebben deel genomen aan beurzen, cursussen en excursies.

Voor de PR activiteiten konden we helaas nog steeds geen vaste medewerker vinden. Een half jaar vervulde Oscar Kamminga deze functie, daarna een korte periode Marrit de Jong. Bette Alma is bij M&M teruggekomen, deze keer als vrijwilliger bij de afdeling oude bouwmaterialen. Vanaf februari heeft Jaap Buist na zijn pensionering als medewerker van de gemeente Groningen, M&M versterkt als vrijwilliger op gebied van digitalisering en media. Bij de archeologie is Anne Stiepel als vrijwilliger begonnen. Monique Linskens heeft zich twee maanden ingezet voor de zaken m.b.t. werkveiligheid.

In juni zijn we opgeschrikt door het plotselinge overlijden van voormalige medewerker secretariaat Trijntje Mollema. Dezelfde maand hebben we afscheid genomen van Fred Kortmann, vele jaren een vrijwilliger bij archeologie. Zijn gezondheid liet langere samenwerking niet meer toe.

In september hebben medewerkers en bestuur het 40-jarig jubileum van Monument & Materiaal gevierd met een bezoek aan de borg en een etentje in de Fraylemaborg in Slochteren. Op 5 december hebben we het 7e lustrum (35 jaar) van Klaas Helfrich bij M&M gevierd in het Pelstergasthuis met een rondleiding door het gasthuis. In dezelfde maand was Cees Kloostra al 12,5 jaar bij de stichting werkzaam, ook het feestvarken. Het jaar is afgesloten met een gezellige kerstborrel.

In 2023 waren, behalve zes bestuursleden, in totaal 26 vrijwilligers en één stagiaire aan de Stichting verbonden.

Algemene activiteiten

Overleg

De afdelingen archeologie en bouwmaterialen houden elke twee weken een werkoverleg. Maandelijks vond een overleg plaats tussen de coördinatoren en het dagelijks bestuur. In 2023 zijn er twee medewerkersvergaderingen gehouden.

Excursies

* 13 april: bezoek aan de expositie *Jugendstil in Oost-Groningen* in het Veenkoloniaal Museum Veendam, met aansluitend een jeu-de-boule-arrangement bij Boel.

* 29 juni: bezoek aan het 18e-eeuwse huis en de tuinen in de Zoutstraat te Groningen met een rondleiding van de eigenaren. Aansluitend hebben we een barbecue georganiseerd.

* 7 sept: een rit met een GADO bus en een bezoek aan de Fraylemaborg in Slochteren in het kader van 40 jaar M&M. Aansluitend een etentje in het borgrestaurant.

Scholing, projecten, congressen, symposia e.d.

* In 2023 zijn Dick Labberton, Klaas Helfrich en Philip Boeije op een herhaling van de BHV-cursus geweest.

* In november is er een interne scholing over BHV en de brandveiligheid voor de medewerkers georganiseerd. Alle medewerkers van M&M hebben die gevolgd.

* In september hebben Rita Overbeek en Ewa Soroka deelgenomen aan het InterieurPlatform, een symposium over de historische interieurs, georganiseerd in de RCE te Amersfoort.

Medewerkers (vrijwilligers tenzij anders vermeld)

- Afdeling Bouwmaterialen

Bette Alma
Aletta Bastmeijer
Philip Boeije
Alex de Coninck
Oscar Kamminga (tot juni)
Harry Kiksen
Cees Kloostra
Erik Pieterman

- Afdeling Secretariaat

Rita Overbeek
Ewa Soroka
Marrit de Jong (september)
Monique Linskens (september-november)

- Afdeling Archeologie

Nynke de Boer
Janny Bolhuis
Jaap Buist (vanaf februari)
Margot Daleman
Hayo Dopmeijer
Fred Kortmann (tot juni)
Dick Labberton
Toine van Langevelde (stage)
Guido van der Maar
Henk Nieuwenhuizen
Bertus Overweg
Leendert van der Schee
Yolanda Schellinger
Anne Siepel (vanaf maart)
Frits Vrede

In 2023 was Klaas Helfrich, conservator en coördinator werkzaam bij de gemeente Groningen afdeling archeologie in het pand Westerbinnensingel 48.

Externe adviseurs

Warmolt Brouwer, adviezen oude bouwmaterialen
Jan C. van der Wis, adviezen numismatiek

AFDELING OUDE BOUWMATERIALEN

Inleiding

In het afgelopen jaar heeft weer een flink aantal deuren hun weg gevonden naar een nieuwe behuizing. Er was veel vraag naar oude paneel- en kastdeuren voor binnen; ook de modernere Bruynzeeldeuren zijn erg gewild. Voordeuren lopen wat moeilijker maar ook daar is een aantal van verkocht en herplaatst in qua bouwstijl en tijdperiode passende karakteristieke panden. Door de moderniseringsgolf van na de Tweede Wereldoorlog ten behoeve van licht en ruimte werden in veel panden suitedeuren tussen voor- en achterkamer verwijderd. Nieuwe eigenaren van dit soort huizen komen in toenemende mate bij ons langs voor suitedeuren om de originele indeling te herstellen. Hang- en sluitwerk doen het ook altijd goed. Ook was er geregeld vraag naar schouwen; hiervan zijn enkele marmeren en houten exemplaren verkocht.

Een apart verhaal is dat over een prachtig beschilderde 18e-eeuwse Friese bedsteewand. Deze is in 2016 in ons bezit gekomen dankzij een schenking van het Fries Scheepvaart Museum in Sneek. Momenteel wordt door een vrijwilligster onderzoek gedaan naar de herkomst van deze wand, wie de makers zijn geweest en waar zij precies heeft gestaan. Dit alles om een succesvolle herbestemming ergens in Zuidwest-Friesland mogelijk te maken.

De voorraad aan bouwmaterialen wordt regelmatig bekeken en opgeschoond: moeilijk verkoopbare materialen, zoals wasbakken, kleine deurtjes en ramen, losse (decor)elementen of blank glas in lood, krijgen een bestemming op de rommelmarkt of bij bedrijven die ze kunnen hergebruiken. Overbodige materialen worden gesloopt en afgevoerd naar de stort. De resterende voorraad wordt steeds beter geïnventariseerd en ontsloten. In 2023 is de opslag van houten onderdelen uit diverse schenkingen onder de loep genomen en opgeschoond.

Bouwmaterialen verkregen uit (sloop)projecten

- Via een restauratiearchitect uit Groningen kreeg de stichting een partij oude bouwmaterialen en bouwornamenten, afkomstig uit diverse kerken en panden in Friesland en Groningen. Hierbij waren twee bewerkte eikenhouten deurtjes uit 1854 die aan de kop van de koorbanken in de Groninger Martinikerk hebben gezeten.
- Uit Peize kregen wij een bijzonder geëtt glasraam uit circa 1890 aangeboden, afkomstig van de bekende apotheek Venema aan het Akerkhof 17, die hier tot 2012 gevestigd was. Al vanaf 1782 zat in dit pand de eerste apotheek van Groningen!

- Bij een verbouwing van een boerderij in het Drentse Exloo kwam na het verwijderen van boardbeplating een prachtige bedsteewand tevoorschijn. Deze bestaat uit zes delen van verschillende afmetingen en bevat een zeer fijne beschildering in houtimitatie. Deze bedsteewand was bij ons nog niet binnen of er was al belangstelling voor. Ze zal worden herplaatst in een oude veenkoloniale boerderij in Ommelanderswijk bij Veendam.

De bedsteewand in Exloo

Overig aanbod van bouwmaterialen (selectie)

- Zuidhorn: houten deurkrukken
- Prinsesseweg, Groningen: ca 300 vloertegels
- Van Houtenlaan, Groningen: een houten schouw
- Zoutstraat, Groningen: 2 bovenlichten, voordeur en binnendeuren
- Radesingel, Groningen: een ronde binnendeur met ruitjes
- Wassenberghstraat, Groningen: een set tuindeuren en een binnendeur
- Hoofdweg Zuid, Spijk: 5 blinden en een kastdeur
- Molenweg, Godlinze: 4paneels kastdeur
- Ossenweg, Biessum: een schoorsteenmantel, 5 paneeldeuren, een wasbak met rooster, 3 luiken en 3 glas-in-loodramen
- Groningen: een partij oude tegels, afkomstig uit een waterput onder een pand aan de Turftorenstraat
- Floresplein, Groningen: ensuitedeuren
- Groningerweg, Eelde: diverse bouwmaterialen als paneeldeuren, deurbeslag, espagnoletten, gietijzeren luchtroosters, fonteintje, gietijzeren trapspijlen en vloertegels
- Oude Boerenweg, Glimmen: twee uilenpannen

AFDELING OUDE BOUWMATERIALEN

- Amalia van Solmsstraat, Groningen: 7 binnendeuren
 - Kleine Bergstraat, Groningen: partij groene estrikken
 - Zuiderpark, Groningen: 2 schuifdeuren met glas in lood
 - Ossewei, Haren: een partij muurankers
 - Poorthofsweg, Haren: 2 glazen keukenkastdeuren
 - Polweg, Exloo: bedsteewand
 - Lutherse Kerkstraat, Hoogezand: trapbalusters (afkomstig van de vm. Rotterdamse Bank in Hoogezand uit ca. 1880)
 - Korreweg, Groningen: 2 espagnoletten en een raamboompje
 - Wassenberghstraat, Groningen: 3 bovenlichtdeuren en een kastdeur
 - Teylingenkade, Warmond: 6 glas-in-loodramen uit 1924
 - Bosstraat, Groningen: oude tegels en een trekbel
 - Heiligelaan, Zuidbroek: een zwart marmeren schouw
 - Dijksterweg, Hornhuizen: diverse muurankers en 2 gietijzeren ramen
 - Meerweg, Haren: 35 geel geglazuurde plavuizen en onderstel van een naaimachine
 - Hoofdweg, Slochteren: 15 paneeldeuren en 10 stalraampjes
 - Hoge der A, Groningen: 12 gietijzeren trapspijlen
 - Stadsweg, Ten Boer: een prachtig bewerkte voordeur uit 1909
 - Turftorenstraat, Groningen: bedsteewanddeuren en 2 kastdeuren
 - Amsterdam: witmarmeren schouw uit 1825, glas-in-loodpanelen
 - Hoofdweg, Slochteren: 2 glas-in-loodramen
 - Groningen, een originele gietijzeren baluster, afkomstig van de Scholtenskoepel naast het Herewegviaduct.
- Bij de restauratie van de koepel zijn de originele balusters vervangen door nieuw gegoten exemplaren.

Blinden en kastdeuren uit Spijk

Alle mensen die deze bouwmaterialen aan de stichting hebben gegeven, zijn we bijzonder dankbaar. Wij zorgen ervoor dat hun schenking een tweede leven krijgt. Zo wordt een stukje lokale (bouw)geschiedenis behouden en worden waardevolle grondstoffen hergebruikt.

Aanbod in cijfers

	2022	2023
Voordeuren	4	6
Bovenlichtdeuren	16	11
Suitedeuren	3	2
Kastdeuren	30	25
Overige binnendeuren	48	46
Marmeren schouwen	1	3
Houten schouwen	2	-
Glas-in-loodramen	-	3

AFDELING OUDE BOUWMATERIALEN

Verkoop en herplaatsing

Dubbele voordeur Huis Vennebroek, Paterswolde.

- Dit statige huis, gelegen in een parkachtige tuin en omringd door een hoefijzervormige gracht is in 1848 gebouwd in opdracht van jonkheer J.H. van Iddekinge op de plaats van een ouder 17e-eeuws huis. In 1913 is het huis gerestaureerd in opdracht van F.P.J. Camphuis. Hij liet later ook de serre tegen de zuidgevel bouwen. Aan het begin van de oprijlanen staan twee vroeg 20e-eeuwse toegangspoorten met gemetselde hekpijlers, beide voorzien van een steen met de bouwdatum en de naam van de opdrachtgever. De huidige bewoners zochten een statige, bij het huis passende voordeur omdat de bestaande niet origineel was en in zeer slechte staat verkeerde. Hun oog viel op een klassieke, bewerkte dubbele voordeur uit ca 1850-1870. Helaas is de herkomst van deze deur ons niet bekend.

- Ook een bijzondere verkoop was die van een oude houten dakkapel. Deze stond al jaren verweesd in een hoekje van onze binnenplaats. Een geïnteresseerde klant die daar op zoek was naar een partij natuursteen viel zijn oog erop. De dakkapel is afkomstig van een van de daken van het voormalige hoofdpstkantoor van Groningen aan de Munnekeholm 1. Dit monumentale gebouw stamt uit 1909 naar ontwerp van rijksbouwmeester C.H. Peters in neo-renaïssancestijl. De daken boven de beide langshevels aan de Munnekeholm en de Schuitemakersstraat zijn voorzien van gemetselde topgevels met ertussen houten dakkapellen. Ons exemplaar raakte overbodig bij de verbouwing van het postkantoor in 2008 tot wooneenheden. De kans dat zo'n dakkapel weer een nieuwe plek op/in een dak vindt is nagenoeg uitgesloten. De nieuwe eigenaar

bewoont een voormalige monumentale pastorie uit 1913 in Bellingwolde met rondom een fraaie slingertuin waar de dakkapel zichtbaar vanaf de openbare weg een mooie plek kreeg. Daarom werd tot verkoop besloten.

- Een antieke buitenlantaarn kreeg een passende plek naast de ingang van een monumentale villa in het Zuiderpark in Groningen ter vervanging van een modern exemplaar.
- Een flinke partij oude ornamenten en decoratiestukken zoals consoles, kapitelen, stukken houtsnijwerk en rozetten verhuisde naar een klant in Gouda.
- Een bedsteewand is verkocht aan de eigenaar van een monumentale oude boerderij in Sint Annen, Groningen. Een stel bedsteedeuren belandde in Warffum en werd bestemd voor de bedstee waar de bekende Groninger zanger Ede Staal in geboren zou zijn!

Overzicht verkoop

	2022	2023
Voordeuren	13	9
Bovenlichtdeuren	15	33
Suitedeuren	9	4
Kastdeuren	25	39
Overige binnendeuren	56	48
Marmeren schouwen	3	4
Houten schouwen	7	-
Glas-in-loodramen	4	18

In totaal zijn aan ca 150 particuliere adressen bouwmaterialen geleverd. In onderstaande tabel is de verspreiding naar plaats of provincie opgenomen.

	2022	2023
Stad Groningen	64	66
Provincie Groningen	34	36
Provincie Friesland	5	3
Provincie Drenthe	7	8
Overige provincies	1	2

Bruiklenen

- Een langdurige bruikleen van de bouwmaterialen (o.a. een tochtportaal met geslepen glas) t.b.v. het kantoor van bouwbedrijf Jurriëns is verlengd.
- Een bruikleen van een kerkraam aan de winkel Het Hoekje is beëindigd.
- Een langdurige bruikleen/project met oude deuren, die beschikbaar waren gesteld voor de opleiding tot restaurator-timmerman bij het ROC in Drachten is beëindigd. De niet gerestaureerde deuren zijn opgehaald.

EXTERNE CONTACTEN EN ACTIVITEITEN

Afdeling bouwmaterialen

In het jaar 2023 hebben we gemerkt dat organisaties en overheden contact met ons zochten in het kader van duurzaamheid, circulaire economie en hergebruik. Middels eigen presentaties op Erfgoedfair en Open Monumentendag en rondleidingen voor bezoekers in het depot hebben we uitleg gegeven over de werkwijze van de stichting.

- Uitgenodigd door het Erfgoedloket heeft M&M zich gepresenteerd met een kraam gevuld met oude bouwmaterialen en boeken tijdens de Erfgoedfair op het Raadhuisplein in Appingedam.
- Buurtvereniging A-kwartier heeft een bezoek georganiseerd in ons pand in het kader van excursies in de buurt. Een groep van 25 personen heeft tijdens een rondleiding het verhaal over de stichting gehoord.
- Directeur van de afdeling Erfgoed van gemeente Groningen, dhr. John Matuhelumual heeft het pand van M&M bezocht en is over het werk van de afdelingen bouwmaterialen en archeologie ingelicht.
- Joost Houtsma en zijn collega van de Afdeling Circulaire economie en erfgoed van de gemeente Leeuwarden hebben contact gezocht met de stichting M&M en ons pand bezocht.
- AWN afdeling Noord heeft het gebouw van Monument & Materiaal gekozen als locatie voor de eendaagse Basiscursus bouwhistorie. Behalve de ruimte, heeft M&M ook de lunch voor de deelnemers (14 personen) aangeboden.
- Klaas Helfrich heeft een rondleiding gegeven in het pand van M&M aan twee groepen studenten: van het Frank Mohrinstituut (de masteropleiding van Academie Minerva) en van NHL Stenden in Leeuwarden. Ook twee gemeentelijke collegae van de afdeling VTH zijn door hem rondgeleid.
- Afdeling Bouwmaterialen is op bezoek geweest bij bedrijven in Friesland die zich met handel in tweedehands bouw materiaal bezig houden. Vooral de opslag van Walstra in Bolsward heeft een grote indruk gemaakt.
- Tijdens de Open Monumentendag in september heeft Monument & Materiaal zich gepresenteerd met de exposities van archeologische vondsten, bouwmaterialen en zelf gemaakte houten spelletjes, alles gericht op het thema Spelen. Het opengestelde depot en de vlooiënmarkt trokken 120 bezoekers.

- In de expositie over het gebruik van duurzame materialen in de bouwwereld, te zien in het gemeentelijk gebouw aan het Gedempte Zuiderdiep heeft een deur afkomstig uit het Groninger Stadhuis als presentatieplateau gediend.
- Het contact met Rudie Hoegen is weer aangehaald. Er zijn deurtjes en ramen door hem gekocht die in een leerproject bij Salmagundi Groningen tot kastjes worden vermaakt.

Afdeling archeologie

Hoewel alle contacten dit jaar weer mogelijk waren, bleven stageverzoeken nog veelal uit. De belangrijkste contacten in het afgelopen jaar waren met:

- De drie medewerkers van het Noordelijk Archeologisch Depot in Nuis in verband met bruiklenen uit hun collectie of het overbrengen van vondstendozen naar Nuis en in verband met overleggen over de toekomst van het gemeentelijk depot.
- Bert Tuin over zijn onderzoek naar de Vismarkt, waarvoor hij vondsten van de opgraving uit 1992 wilde bekijken.
- Medewerkers van verschillende archeologische bedrijven over hun deponeringen.
- Jeroen Mendelts over zijn uitwerking van de gemeentelijke opgraving Oostersingel 61-63 uit 2001.
- Verschillende medewerkers van het MadA over nieuw in te richten tentoonstellingen.
- Cindy Visser van de gemeente Groningen over het inrichten van de vitrines bij de balies van het gemeentelijk kantoor aan de Kreupelstraat.
- Willy Warnar over het ophalen van gereedschappen die bij de beëindiging van het bedrijf Museumtechnische Werken over waren. Tevens is er met haar contact over oud-medewerkers van MTW die nu bij M&M werken.
- Antoinette Vermeer, die op het depot skeletmateriaal van het Martinikerkhof wilde bekijken.
- Hans Mulder die op het depot vondsten van de opgravingen kasteel Zernike en klooster Selwerd heeft bekeken in verband met de uitgave van zijn stadswandeling door de wijken Selwerd en Paddepoel.

AFDELING ARCHEOLOGIE

Inleiding

In dit verslagjaar trokken de opgravingen op de Grote Markt veel publiciteit, maar had M&M weinig werk daarvan. Hoewel er nog steeds veel werkzaamheden in de stad archeologisch begeleid worden, zoals bij de vervangingen van kabels en leidingen door Enexis of de aanleg van leidingen door Warmtestad, leverde dit de medewerkers geen extra werk op. In deze smalle sleuven wordt doorgaans geen tot weinig hout gevonden en bijzondere vondsten zijn er dit jaar ook niet in aangetroffen. Daarom blijven de eigen uitwerkingen van oude archeologische onderzoeken de hoofdmoot van de werkzaamheden vormen.

Hieronder worden enkele opgravingen uit het verslagjaar belicht.

Opgravingen

- Het gehele jaar is er langs verschillende zijden van de Grote Markt gegraven als gevolg van het herinrichtingsplan voor de markt. Deze werkzaamheden leverden veel publiciteit op voor de archeologie en soms ook verrassende vondsten. Een gevolg van deze publiciteit was dat Klaas Helfrich door een medewerker van het gemeentelijke kantoor aan de Kreupelstraat werd benaderd om daar de vitrines bij de balies te vullen met vondsten van de recente opgravingen. Omdat die vondsten nog niet gedeponerd zijn, heeft Klaas vondsten van eerdere opgravingen op en rond de markt geselecteerd en opgesteld in de vitrines.
- Als gevolg van de aardbevingen vinden vooral in de voormalige gemeente Ten Boer veel archeologische onderzoeken plaats bij het versterken of vernieuwen van huizen. Momenteel vinden in de plaatsen Ten Boer, Woltersum en Ten Post veel kleine onderzoeken plaats, zoals in de Dobbestraat van Woltersum, die soms ook tot teken-, puzzel- en plakwerk op het depot leiden.

Vondstverwerkingen

Nadat vondsten van recente opgravingen zijn gedeponerd worden daarvan bijzondere vondsten gefotografeerd en soms ook getekend. Ook worden vondsten getekend en gefotografeerd voor opname in de Stads Fratsenrapporten. Daarnaast is Frits Vrede begonnen met een houtboek, waarin hij alle geconserveerde houten voorwerpen uit de stad Groningen wil beschrijven.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende afdelingen bij archeologie.

- **Bot:** Nynke de Boer heeft het botmateriaal van de opgravingen Kleiwerd I en II (twee opgravingen aan de Zijlvestersweg 17) gedetermineerd en beschreven in het Stads Fratsenrapport over deze opgravingen. Ook is zij gestart met het determineren van botmateriaal van de Pelsterstraat (1992).
- **Keramik:** in dit jaar is onder andere een grote kogelpotscherf van de Dobbestraat in Woltersum gelijmd door Janny Bolhuis.
- **Metaal:** Dick Labberton controleert en conserveert zo nodig de metaalvondsten van oude eigen opgravingen. Ook nog niet geconserveerde vondsten van recente deponeringen krijgen soms een behandeling.
- **Glas:** glasvondsten van de opgraving Singelstraat (1988 en 1993) zijn door Bertus Overweg beschreven en soms ook gelijmd. Met dit project is hij afgelopen verslagjaar voortgegaan.
- **Zaden:** op deze botanische afdeling is Anne Stiepel toegetreten. Hij helpt bij het uitzoeken van de botanische monsters. Vlak voor de zomer heeft ook Toine van Langevelde in het kader van zijn stage voor zijn studie Archeologie aan de RUG een botanisch monster van de opgraving Waagstraat I (1994) uitgezocht.
- **Tekenwerk:** naast Yolanda Schellinger, Guido van der Maar en Henk Nieuwenhuizen heeft ook Anne Stiepel zich als tekenaar gemeld. In het verslagjaar is veel keramiek getekend van de opgraving bij het Kindcentrum Ten Boer. Dat waren kogelpotranden waarvan de klei was gemagerd met schelpgruis. Henk Nieuwenhuizen is begonnen met het tekenen van de rijke collectie aan benen kammen en andere benen gebruiksvoorwerpen.
- **Digitalisering:** Leendert van der Schee is medeverantwoordelijk voor het digitaliseren van de dia's, maar door een grote verbouwing bij de Groninger Archieven lag dat werk grotendeels stil. In het verslagjaar heeft hij zich daarom gestort op het overzetten van bestanden afkomstig van floppy's of hard discs naar de vaste computer. In de huidige generatie computers kunnen deze bestanden niet meer gelezen worden, zodat mogelijk waardevolle informatie of beeldmateriaal uit het verleden verloren gaat.

PUBLICITEIT

Voor de post publiciteit is het moeilijk een medewerker vast te houden. De ervaren schrijver Oscar Kamminga die de Facebookpagina vulde met interessante verhaaltjes vertrok in het voorjaar en het lukte maar voor heel kort om een vervanger te vinden: Marrit de Jong. Daarom werd de publiciteit verdeeld over meerdere andere medewerkers.

Het veertigjarige bestaan van M&M werd vooral intern gevierd en bij de presentatie van het 28e jaarboek *Hervonden Stad en Land* lag er een feestelijke petit-four klaar voor iedere gast.

De nieuwsbrief verscheen dit jaar drie keer.

Vanwege de verbouwing van het gebouw van de Groninger Archieven was het niet mogelijk om daar een lezing te organiseren. De enige lezing in dit verslagjaar werd gehouden op 12 april in de Lutherzaal in de Haddingestraat. De opkomst hiervoor viel enigszins tegen. Spreker was Vincent van Vilsteren, oud-conservator van het Drents Museum over een bijzondere muntschat uit Zuidlaren.

De presentatie van het jaarboek *Hervonden Stad en Land* vond plaats in het Forum en dat leverde een goed gevulde filmzaal met belangstellenden op.

Tenslotte is de vernieuwing van de website nog met een jaar uitgesteld. Jaap Buist verzorgt de updates hiervoor.

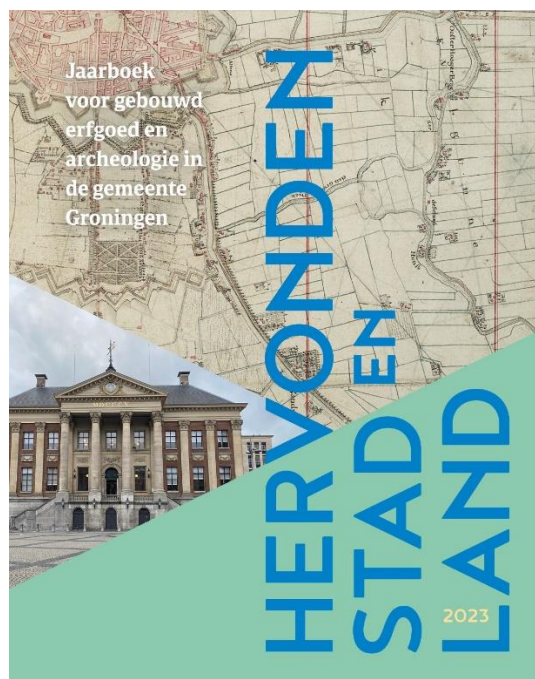

Open Monumentendag

- Het thema van de Open Monumentendag was 'Levend erfgoed' en met een openstelling van het pand en de organisatie van een rommelmarkt deed M&M daar weer aan mee. De opkomst was dit jaar gemiddeld, circa 120 mensen zijn langs geweest. De rommelmarkt leverde een mooi bedrag aan inkomsten op. De vitrine in het tochtportaal was gevuld met wandtegels met kinderspelen als motief en in de andere vitrines in de hal lagen archeologische voorwerpen. Mooi glaswerk om mee te proosten, kinderspeelgoed van allerlei materialen, huwelijkslepels voorzien van vissenmotieven en fraaie aardewerken huwelijksborden uit Midden-Duitsland.

Publicaties

- Bij de presentatie van het jaarboek *Hervonden Stad en Land* 2023 mocht wethouder Rick van Niejenhuis het eerste exemplaar dit jaar uitreiken. Na een korte lezing van Egge Knol over de schilderijen in het Huis met de dertien tempels, ontving Diane Flim-Maassen het eerste exemplaar.
- In de reeks *Stadse Fratsen* werden twee nieuwe titels uitgegeven:
 - *Stadse Fratsen* nr. 55: Een archeologisch proef-sleuvenonderzoek ter plaatse van Lissabonstraat 32-50 te Groningen, door K. Helfrich, N. de Boer en W. Hoogenberg.
 - *Stadse Fratsen* nr. 56: Aan de rand van de wierde; twee archeologische onderzoeken op de locatie Zijlvestersweg 17 (Kleiwerd) te Groningen, door K. Helfrich en N. de Boer.

*De 28^e editie van *Hervonden Stad en Land**

PUBLICITEIT

Exposities met betrekking tot de Stichting en de afdeling Archeologie (gemeentelijke collectie)

- In de vitrine in het Paviljoen van Aanpak Ring Zuid aan de Muntinghlaan te Groningen lagen dit jaar vondsten van de opgraving De Zaaijer. Deze molen heeft gestaan westelijk van het Winschoterdiep en de tunnelbak van de nieuwe zuidelijke ringweg doorsneed het vroegere molenterrein.
- In de vitrine van het gemeentelijk stadskantoor aan het Gedempte Zuiderdiep werden archeologische en bouwhistorische vondsten die besproken zijn in het jaarboek *Hervonden Stad en Land* tentoongesteld. Zo lagen er behang van een pand aan het Akerkhof en middeleeuwse sleutels.
- In het Museum aan de A was in 2022 al een grote tentoonstelling begonnen in het kader van 350 jaar Gronings Ontzet getiteld 'Welkom in 1672'. Voor deze expositie is van een tiental originele Groninger bodemvondsten een replica vervaardigd, die worden gebruikt bij educatieve lessen.
- De vitrine in de hal van het gemeentelijk kantoor aan het Harm Buitenplein beleefde een droevig slot. Een boze klant duwde de glazen vitrine omver en daarmee kwam er ook een eind aan een expositieplek voor archeologische vondsten. In de vitrine lagen vondsten van het onderzoek bij De Linie en uit de bouwput van het huidige gebouw.
- In oktober kwam er in een ander gemeentelijk kantoor, namelijk dat aan de Kreupelstraat een nieuwe mogelijkheid voor het exposeren van archeologische vondsten. Hier zijn in vier verschillende vitrines diverse vondsten van eerdere opgravingen op en rond de Grote Markt tentoongesteld.
- Aan het eind van 2022 werd de tijds capsule die onder de ster van de Grote markt lag opgegraven en in dit verslagjaar werd die tentoongesteld in een vitrine in de hal van het pas gerenoveerde stadhuis.

Overige bruiklenen m.b.t. de afdeling Archeologie (gemeentelijke collectie)

- Aan het MadA zijn ook in dit jaar weer verschillende bruiklenen geleverd, maar het eind van het jaar kwamen vele vondsten weer retour. Dit in verband met de herstructurering van dit museum.

- In het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden werd dit jaar een grote expositie georganiseerd over Nederland rond het jaar 1000. Voor deze expositie werd het 11e-eeuwse bedfragment van de opgraving Hoge der A 3 in bruikleen verstrekt. Ook maakte Gert Kortekaas voor dit doel een replica van dit bed.
- Sommige bruiklenen duren slechts 1 of 2 dagen: zo leende het MadA de Hanzeschotel van de Brugstraat voor een weekend, leende gemeentelijk archeoloog Gert Kortekaas enkele vondsten voor een les over de archeologie in Grijpskerk en leende archeoloog Jasper Huis in 't Veld van RAAP bv enkele vondsten in verband met een beroepenvoorlichting op een middelbare school.
 - Aan het Forum Groningen zijn enkele granaatscherven, een Corpus Christibeeldje en een fraai Venetiaans bierglas in bruikleen gegeven voor de duur van twee jaar.
 - Langdurige bruiklenen zijn eveneens gecontinueerd, zoals aan de Der Aakerk in Groningen een baksteen met afdruk van de kinderhand, aan het Klompenmuseum in Paterswolde drie trippen, aan het Rijksmuseum voor Oudheden vondsten uit de beerput van de Latijnse School en een gasmunt, aan het Drents Museum een runderhoorn én aan het oude stadhuis in Hasselt diverse vondsten.
 - Gecontinueerd is ook de langdurige bruikleen van de twee oude sluisdeuren van de opgraving Damsterdiep, die opgehangen zijn in het kantoor van Nijestee op het Damsterplein.

Fragmenten van het middeleeuwse bed na de conservering, foto Archeoplan Delft.

JAARREKENING 2023

1. BALANS PER 31 DECEMBER

	2022 x € 1,-		2023 x € 1,-
ACTIVA			
Vlottende activa			
Vorderingen	4.854		4.571
Liquide middelen	161.440		186.539
		166.294	191.110
TOTAAL ACTIVA		166.294	191.110
PASSIVA			
Eigen vermogen			
Alg. Reserve	24.508		26.744
Toevoeging resultaat	2.236		4.105
		26.744	30.849
Vorzieningen			
Vrijwilligers	15.373		15.373
Personeel	29.500		35.000
Toevoeging	5.500		0
Inventaris	18.967		18.967
Publicatie	3.805		3.805
Bouwmaterialen	10.000		10.000
Consolidatie	19.488		19.488
Auto/Transport	14.000		20.000
Toevoeging	6.000		5.000
Verduurzaming	3.000		3.000
Toevoeging	0		13.000
Organisatie	5.000		5.000
Jubilea/lustrum	6.000		3.610
		136.633	152.243
Vlottende passiva			
Kortlopende schulden	2.917	2.917	8.018
TOTAAL PASSIVA		166.294	191.110

JAARREKENING 2023

2. EXPLOITATIEREKENING 2023

	Begroting 2023		Rekening 2022		Rekening 2023	
	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten
ALGEMEEN						
Expositiekosten	150					
Opbrengsten onderzoek/educatie				575		815
Bestuurskosten	300					
Representatiekosten	500		709		963	
Vakliteratuur, contributies, abonnementen	750		705		657	
Bankkosten	275		259		322	
Inventariskosten	1.000		749		0	
Administratiekosten	800		668		881	
Porti	100		57		47	
Telefoon	3.000		2.536		2.251	
Overige kosten						
Vergoeding gem. Groningen faciliteiten		27.500		27.500		27.500
Vergoeding gem. Groningen telefoonkosten		1.500		1.336		1.125
Rente		150		7		630
Donaties		50		83		0
Totaal	6.875	29.200	5.673	29.501	5.121	30.070
BOUWMATERIALEN						
Verkoop bouwmaterialen		26.500		40.202		29.972
Verwerving bouwmaterialen	1.000		32		666	
PR	50					
Totaal	1.050	26.500	32	40.202	666	29.972
ARCHEOLOGIE						
Archeologiekosten	2.500		4.018		1.154	
Vergoeding gem. Groningen archeologie		2.500		4.018		1.154
Totaal	2.500	2.500	4.018	4.018	1.154	1.154

JAARREKENING 2023

3. EXPLOITATIEREKENING 2023

	Begroting 2023		Rekening 2022		Rekening 2023	
	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten
BOEKEN, PUBLICATIES, WEBSITE						
Verkoop eigen publicaties		300		440		194
Verkoop Hervonden Stad 2009-2022		650		640		648
Verkoop Hervonden Stad en Land 2023		1.000		842		1.486
Bijdrage HSL 2023 Jurriëns Noord en Buist		2.500		1.250		2.500
Afdracht HS Gemeente Groningen	2.900		2.731		4.633	
Kosten HS	450		123		247	
Vergoeding gem. Groningen kosten HS		450		123		247
Website	3.500		594		548	
Bijdrage gem. Groningen website		1.750		297		274
Totaal	6.850	6.650	3.448	3.592	5.428	5.349
LEZINGEN						
Zaalhuur en overige kosten	1.500		193		568	
Totaal	1.500		193		568	
HUISVESTING						
Huur gebouw	22.245		21.597		23.260	
Energiekosten	20.000		10.408		20.005	
Schoonmaakkosten	3.000		2.542		2.458	
Onderhoudskosten	2.000		468		1.255	
Overige kosten	3.895		3.672		3.611	
Bijdrage gem. Groningen huisvesting		25.570		19.359		25.295
Totaal	51.140	25.570	38.687	19.359	50.589	25.295

JAARREKENING 2023

4. EXPLOITATIEREKENING 2023

	Begroting 2023		Rekening 2022		Rekening 2023	
	Lasten	Baten	Lasten	Baten	Lasten	Baten
PERSONEEL EN VRIJWILLIGERS						
Vrijwilligersvergoeding	10.000		9.477		10.023	
Overige kosten vrijwilligers	300		250		360	
Scholing	1.500		238		154	
Excursie	1.500		871		532	
Verzekering	350		342		364	
Kantine	1.600		1.566		1.604	
40 jaar M&M						2.390
Totaal	15.250		12.744		13.037	2.390
WERKPLAATS EN AUTO						
Werkplaatskosten	150		134		779	
Autokosten	4.000		4.342		4.818	
Opbrengst werkplaats		120		120		445
Auto baten		100		215		1.595
Totaal	4.150	220	4.476	335	5.597	2.040
VOORZIENINGEN						
Personeel	0		5.500		0	
Auto/Transport bouwmaterialen	0		6.000		5.000	
Verduurzaming	0		3.000		13.000	
Organisatie	0		5.000		0	
40 jaar M&M	0		6.000		0	
Totaal	0		25.500		18.000	
DIVERSE LASTEN EN BATEN						
Lasten	500				0	
Baten		100				10.386
Totaal	500	100	0	0	0	10.386
TOTAAL GENERAAL:	89.465	89.490	94.771	97.007	102.550	104.266
RESULTAAT				2.236		4.105

